

Zpracovala: Pokorná Jitka
Katedra plaveckých sportů UK FTVS

Dálkové plavání ***– vývojem až na olympijské hry 2008***

Petr Smolík, Jitka Pokorná

Uveřejněno:

SMOLÍK, P., POKORNÁ, J. Dálkové plavání – vývojem až na olympijské hry 2008 In. DOVALIL, J., CHALUPECKÁ, M. (Ed) *Současný sportovní trénink*. Praha : ČOV, FTVS, ČSTV, MŠ, ČKS, 2008. s. 73-75. ISBN 978-80-7376-079-3.

Úvod

Plavání patří k činnostem člověka, které jsou velmi úzce spjaty s historií lidské společnosti od jejího vývojového počátku až po současnost. Překonávání vodních ploch a dovednost plavecké lokomoce byla prvotně přirozeným důsledkem života lidí poblíž zdrojů vody a jedním ze základních předpokladů pro zachování života. Obdobně jako jiné běžné pohybové činnosti, sloužící původně k zabezpečení požadavků prosté existence člověka, tak i plavání se postupně stalo od starověku předmětem zájmů her, soutěží a snah o dosahování mimořádných lidských výkonů.

Cíl

Příspěvek předkládá charakteristiku dálkového plavání jako sportovního odvětví plaveckých sportů, které v roce 2008 rozšíří počet plaveckých soutěží na olympijských hrách. Cílem příspěvku je podat základní reference o dálkového plavání v kontextu historie a dnešního sportovního pojetí.

Východiska

Historie dálkového plavání od starověku až po novověk se velmi těsně prolíná s dějinami plavání z obecného náhledu. Historické záznamy i literární zdroje dokládají, že prvopočátky záměrných plaveckých výkonů byly spojeny převážně s překonáváním vodních toků, moří a úžin. Inspirace starověkem byla i prvotním impulsem pro rozvoj plavání resp. nejprve dálkového plavání na počátku novodobých dějin. Lidé znovu měli snahu překonávat přírodní vodní plochy a podávat až neuvěřitelné vytrvalostní výkony. Ve velkých městech byly divácky oblíbené plavecké závody na řekách. Z dnešního pohledu a významu pro rozvoj plavání vynikají počiny anglického básníka G. G. Barona, který v roce 1810 překonal Dardanelskou úžinu (1400 m), a anglického kapitána M. Webba, jenž přeplaval v roce 1875 kanál La Manche. Vlivem proudů uplavál 62, 8 km.

V druhé polovině devatenáctého století přes rozvoj a celosvětové šíření klasického plavání obliba a soutěžení ve vytrvalostních tratích přetrvává. Souvislost je možné spatřovat ve

vztahu člověka k přírodnímu prostředí, které stále poskytovalo nejvíce možností k plavecké přípravě a pro pořádání plaveckých závodů. Vytrvalostní tratě dominují i v plaveckých soutěžích v období několika prvních novodobých olympijských her. Společně s klasickou disciplínou 100 m byly vypisovány závody na 500 m; 1000 m, 1 200 m, které byly také z počátku plavané na otevřené vodě a byly později vývojem korigovány na dnes závodní tratě sportovního plavání 400 m a 1 500 m.

Rozvoj sportovního bazénového plavání v první polovině dvacátého století částečně zeslabuje povědomí o dálkovém plavání na otevřených vodách. Vývoj a zájem o vytrvalostní plavecké výkony však ve světě nemizí. Konají se jednotlivé distanční závody a buduje se fenomén zdolávání kanálu La Manche novými rekordy a různými způsoby přeplavání.

Světové dálkové plavání v poválečném období v padesátých a šedesátých letech dvacátého století zaznamenává organizování vytrvalostních a maratónských závodů v různých částech světa a profesionalizaci některých plavců. Při některých závodech byly dokonce vypisovány samostatné soutěže pro amatéry a pro profesionály. Dálkové plavání se postupně stalo sportovní činností se světovou působností a s příznivci na téměř všech kontinentech. Plavalo se na řekách, jezerech nebo v mořích a úžinách. Konaly se první ročníky dnes historicky slavných závodů Capri - Neapol (Itálie - 33,3 km), Atlantic City (USA - 25 mil) nebo Lac St. Jean (Kanada - 40 km).

Popularitu plavání na delší vzdálenosti zaznamenala historie plavání i na českém území. Plavecké závody se pořádaly především v Praze na Vltavě. Měly nejprve exhibiční charakter a byly spojovány s činností veslařských klubů a rybářských spolků. Na prvním mezinárodním mistrovství zemí koruny české v roce 1896 byla vypsána jako hlavní disciplína trať na 2 000 m volný způsob.

V první polovině dvacátého století se organizačně dálkové plavání na území Čech sdružuje s činností otužilců, v dnešní terminologii se zimním plaváním. Pořádají se mezinárodní vytrvalostní závody na Vltavě v Praze, později i Brně a v Uherském Hradišti. S nepravidelností jsou konány i maratónské etapovité závody např. ze Štěchovic do Prahy, které byly znovuobjeveny i v období po druhé světové válce.

Společně se závody, které měli větší nebo menší tradici na území Čech a byly především spojeny s Vltavou, začali čeští dálkoplavci organizovat v poválečném období soutěže na jiných říčních tocích. Velké možnosti jim postupně nabízely také nově budované přehradní nádrže. V šedesátých letech byly mezi dálkoplavci velmi rozšířené individuální pokusy pro překonání vytýčených vzdáleností např. Karel Vobr v roce 1950 uplavil na Dunaji 155 km za 21 hodin 25 minut a 30 sekund. Velkým úspěchem a zároveň důležitým mezníkem pro české dálkové plavání se stal rok 1971. František Venclovský jako první z Čechů úspěšně zdolal nástrahy kanálu La Manche a zapsal se do dějin českého sportu a světového dálkového plavání.

Může se zdát paradoxem, že i přes výše uvedenou velmi dlouhou historii, celosvětové rozšíření, pořádání internacionálních závodů a podávání velmi hodnotných sportovních výkonů nemělo dálkové plavání koncem dvacátého století stanovená mezinárodní pravidla a nebylo žádnou nadnárodní institucí řízeno. Např. však v Československu vzrůstající zájem o pořádání závodů, zvyšující se počet plaveckých oddílů věnující se dálkovému plavání a rozšiřující se členská základna vedly k vytvoření sekce dálkového plavání a sportovního otužování při Českém plaveckém svazu roce 1969. Výsledkem bylo sestavení soutěžního řádu včetně pravidel, pořádání Českého poháru od roku 1976 a mistrovství Československa od roku 1983. V současnosti při Českém svazu plaveckých sportů existují samostatné sekce dálkového plavání a zimního plavání.

Obdobná situace s existencí vlastního systému soutěžení a pravidel se utvářela i v dalších zemích, v kterých dálkové plavání mělo tradici. Celosvětové rozšíření, specifika soutěží a výkonů a snahy o jednotné světové normativy činnosti vedly až v roce 1986

k ustanovení sekce dálkového plavání při mezinárodní plavecké federaci FINA. Úspěchy československých dálkoplavců a organizační zkušenosti umožnily v roce 1986 českým činovníkům být u zrodu a tvorby mezinárodních pravidel dálkového plavání. MUDr. J. Novák se stal členem technické komise dálkového plavání ve FINA. Konečné znění mezinárodních pravidel bylo schváleno na kongresu FINA v roce 1988.

Současný stav dálkové plavání

Současné dálkové plavání lze rozdělit do dvou oblastí. První směr si zachovává snahu o vytváření ojedinělých sportovních plaveckých výkonů. Mimořádnost výkonů je dána překonávanou vzdáleností nebo obtížností podmínek realizace pro plavání, např. teplota vody, vodní proudy apod. Výkony jsou podávány bez přerušení nebo etapovitě v průběhu několika dní při zdolávání velkých vzdáleností. Příkladem mohou být např. extrémní výkony Španěla D. Mecu, který v roce 2006 přeplaval vzdálenost 110 km mezi Španělskem a ostrovem Ibizou za 38 hodin 30 minut nebo syrského plavce F. Moulla, který v roce 2007 plaval napříč Středozemním mořem z Kypru do Sýrie a vzdálenost 124 km zdolal za 42 hodin. Naše plavkyně Y. Hlaváčová v témže roce v sedmi dnech zdolala ve Vltavě 138,7 km za 30 hodin 27 minut a 21 sekund ve vodě, která místy měla pod 10°C.

Charakteristiku plavců, kteří extrémní výkony podstupují, nelze jednoznačně vymezit mimo vysokého stupně ctížádostivosti, cílevědomosti a psychické vytrvalosti v tréninku i při podávání vlastního plaveckého výkonu. Plavci bývají rozdílného stáří, velmi často se jedná o plavce středního věku s rozdílnou plaveckou historií, motivací a úrovní plavecké lokomoce.

Světově uznávaným počinem, který stojí na pomyslné špici mimořádných a ojedinělých plaveckých výkonů, je do současnosti pokoření kanálu La Manche. Vzhlížení Čechů k této metě a úroveň českého dálkového plavání dokladuje celkem dvacet úspěšných pokusů (z toho tři ženy) za posledních třicet pět let a individuální výkon Y. Hlaváčové v roce 2006. Česká plavkyně při druhém svém pokusu o překonání kanálu vytvořila časem 7 hodin 25 minut nejlepší ženský výkon všech dob a jeden z nejlepších časů dosažený i mezi muži při zdolávání La Manche kanálu.

Druhé zaměření současného dálkového plavání se začalo konsolidovat od roku 1986 institucionální příslušností dálkového plavání k celosvětové mezinárodní plavecké federaci FINA a schválením mezinárodních pravidel v roce 1988. Pravidla definovala plavání v otevřených vodách - open water swimming - jako jakoukoliv soutěž konanou v přírodním prostředí, například v řece, jezeře nebo oceánu a vymezila vlastní dálkové plavání - long distance swimming - s disciplínami plavanými v otevřené vodě s tratí maximálně do 25 km a vytrvalostní plavání - marathón swimming - s disciplínami na otevřené vodě s tratí delší než 25 km.

Dálkové plavání nabylo charakteru sportovního odvětví. Stalo se sportem mužů i žen. Oficiálně se začal budovat systémem mezinárodních soutěží dálkového plavání, stanovily se mistrovské disciplíny – 5km, 10 km a 25 km a rozlišily se závodní kategorie na žákovské (10-14 let), dorostenecké (15-18 let), kategorii dospělých (od 19 let) a kategorie masters, které zahrnují závodníky ve věkovém rozpětí pěti let s nejnižší věkovou hranicí 25 let.

Od roku 1989 se konají ve dvouročních intervalech mistrovství Evropy v dálkovém plavání, od roku 2003 také mistrovství Evropy juniorů (pouze na 5 km). Mistrovství světa v disciplínách dálkového plavání jsou z počátku pořádány nepravidelně od roku 1991, v posledních letech jako součást mistrovství světa v plavání. Dalšími mezinárodně organizovanými soutěžemi v dálkovém plavání se staly série pohárových závodů FINA World Cup (stanovená trať 10 km; 6. kol), FINA Grand Prix (na tratích v roce 2008 15 km-57 km; 9. kol) a na evropském kontinentu Evropský pohár (4 kola a finále), do kterých byly zařazeny vybrané každoročně pořádané závody v různých místech světa. Obdobnou soutěž v českých

podmínkách naplňuje Český pohár se 16 závody, jehož součástí je i mistrovství České republiky.

Z časového hlediska nejlepší dálkoplavci podávají sportovní výkon v závislosti na konkrétních přírodních podmínkách v délce trvání v rozmezí jedné hodiny na trati 5 km a 5-6 hodin na trati 25 km. Maratónské soutěže mohou trvat až desítky hodin. Trasa závodu se stanovuje jednosměrně, obousměrně nebo na okruzích. Teplota vody nesmí klesnout pod 16°C a hloubka vody po celé délce tratě musí být minimálně 1 m.

Závody se zahajují většinou hromadným startem ze stoje ve vodě nebo z místa za pomoci šlapání vody a plavou se volným způsobem. V průběhu závodů nemohou plavci využívat pomůcek, které by napomáhaly jejich rychlosti, vytrvalosti či schopnosti plavat. Závodníci mají dovoleno se zastavit, nesmí však chodit nebo skákat. Doprovodná loď ani jiný plavec nesmí závodníky vést. Občerstvení a poskytování informací je v průběhu závodu povoleno. Zužující prostor vedoucí k cíli musí být zřetelně vyznačen řadami bójí. Cílovým zařízením je svíslá bezpečně ukotvená stěna. Čas je měřen ručně nebo elektronicky.

O roku 2005 se vlivem uplatňování komercializace sportu v dálkovém plavání a přiblížení se potřebám diváků uzpůsobuje průběh závodů. Upřednostňuje se plavání na okruzích, často se využívají veslařské kanály a na světových soutěžích je k dispozici celoplošná obrazovka. Standardem ale i nutností, po vzoru sportovního plavání, se stalo využití elektronické časomíry. Mnohdy o umístění závodníků rozhodují desetiny i setiny sekundy.

Systémem pohárových závodů, konání pravidelných světových a kontinentálních mistrovství a zvyšující se počty soutěživých v dálkovém plavání podpořily dlouhodobé úsilí příznivců tohoto sportu o zařazení dálkového plavání do plaveckých soutěží na olympijské hry. Rok 2008 a olympijské hry v Pekingu se zapíší neodmyslitelně do historických přehledů dálkového plavání. Soutěžní olympijskou disciplínou byla stanovena trať 10 km pro kategorii žen i pro kategorii mužů. Závod bude probíhat ve veslařském kanálu.

Blížící se olympijská premiéra umocňuje některé tendence v dálkovém plavání, které jsou zřetelné v posledních letech. Dominantní tratí se stává desetikilometrový závod s velmi početným polem startujících. Závod na 5 km bývá obsazen méně početně, ale konkurence je velmi vysoká a vyrovnaná s ambicemi téměř všech plavců na přední umístění. Závodníci nižší výkonnosti jsou reprezentanti států s menší tradicí dálkového plavání. Obdobná situace nastává i při závodech na 25 km, při kterých je startovní pole nejméně početné. Z taktického hlediska často závodníci kombinují závod na 5 km a 10 km, kombinace s 25 km se vyskytuje jen ojediněle. Změny byly zaznamenány i z hlediska průběhu samotného závodu. Na posledním mistrovství světa v roce 2007 se startovalo z mola a během závodů na 10 a 25 km byly na trati k dispozici občerstvovací mola.

Možnost startu na olympijských hrách motivuje nejenom plavce, kteří se věnují dominantně dálkovému plavání, ale i plavce vytrvalce z prostředí bazénového sportovního plavání. Z tohoto pohledu nelze vyloučit kombinaci startu některých plavců v obou olympijských plaveckých soutěžích, které byly již časté i na mistrovstvích světa. Dokladem mohou být snahy např. světového rekordmana na 400 m, 800 m a 1500 m volný způsob a trojnásobného olympijského vítěze Australana G. Hacketta, který usiluje o úspěšnou kvalifikaci také pro soutěž v dálkovém plavání na olympijských hrách 2008. Účast bazénových plavců jednoznačně zkvalitňuje konkurenci soutěží v dálkovém plavání, zvyšuje požadavky na vytrvalostně rychlostní požadavky závodníků a mění přístupy taktiky vedení závodu.

Závěr

Zařazením závodu na 10 km do programu olympijských her byla pomyslně završena jedna etapa novodobé historie dálkového plavání. Vývoj dálkového plavání jednoznačně potvrzuje, že i sport s mimořádně dlouhou historií může v podmínkách současného moderního sportu nalézat své příznivce, uplatnění a vážnost. Zatraktivnění plaveckých soutěží a extrémní plavecké výkony v přírodním prostředí zvýšily popularitu dálkového plavání mezi plavci, diváky i komerčními aktivitami.

Česká republika historicky, ale i současnými úspěchy v mezinárodním měřítku, patří dlouhodobě mezi přední státy světa v dálkovém plavání. Řadu úspěchů v posledních desetiletí dosáhli naši plavci při podávání individuální plaveckých výkonů. Úspěšné byly i české reprezentační výpravy na mistrovství světa, Evropy nebo na mezinárodních pohárových soutěžích, na kterých naši plavci dokázali vybojovat medailové pozice nebo cenná přední umístění. Šesté místo naší reprezentace v konečném hodnocení států na mistrovství světa v roce 2007 je výzvou a současně závazkem českého dálkového plavání pro olympijský rok 2008 a roky následné.

Použité zdroje:

- BLATNÝ, R. LA MANCHE – kanál slávy a prokletí. 1. vyd. Praha : Aquarius, 1996.
HOCH, M. aj. *Teorie a didaktika plavání*. 1. vyd. Praha : SPN, 1983.
NETERDA, T. Historie dálkového plavání v Čechách. Závěrečná práce. UK FTVS. 2004.
Dokumenty a zprávy o dálkového plavání. Archiv sekce dálkového plavání ČSPS.

Abstrakt

Dálkové plavání umožňovalo a umožňuje plavcům překonávat vzdálenosti někdy až extrémních délek v přírodních podmínkách vodního prostředí. Dálkové plavání z historického hlediska patří k vývojovým počátkům sportovního plavání. Přes široký rozvoj sportovního bazénového plavání v novodobé historii plaveckých sportů si dálkové plavání zachovalo své příznivce. V posledních několika desetiletích se dálkové plavání organizovalo jak v mezinárodním, tak i našem národním měřítku. Závody dálkoplavců jsou běžně součástí plaveckých soutěží na mistrovství světa a na kontinentálních mistrovství. Každoročně je pořádán systém závodů Světového poháru. V České republice jsou organizovány mistrovské soutěže od žákovských kategorií. Na základě celosvětového rozvoje byly vybrané disciplíny dálkového plavání zařazeny do programu olympijských her v roce 2008.